

Å utvide horisonten, å arbeide for misjon.

Finske læreres misjonsforbund og det transnasjonale

Seija Jalagin

Seija Jalagin, født 1963. PhD fra Universitetet i Oulu, Finland 2007. Dosent ved Universitetet i Turku, Finland, 2013, nå førsteamanuensis i historie og japanske studier ved Universitetet i Oulu. Jalagin har publisert mye om kjønn og kulturell interaksjon i kristen misjon, samt om stereotypier og mentale forestillinger. For tiden arbeider hun med transnasjonal flyktningshistorie.

Abstract

This article discusses the 100 year-history of the Finnish teachers' mission association, Opettajien lähetysliitto (OLL, est. in 1913). It focuses particularly on OLLs development and objectives, its transnational networks, cooperation and agenda in regard to both the mission fields and to the other Nordic teachers' mission associations (LMF). The study is based on OLL archival material, publications and interviews with current leaders and select long-term members.

OLL has a pronounced Lutheran character since it has been a branch-organisation of the Finnish Evangelical Lutheran Mission (FELM), the largest mission society and collaborator with the Finnish Evangelical Lutheran Church. In this position OLL has focused on supporting missionaries through prayers and donations, and has thus had a rather low profile internationally.

In contrast to its Scandinavian sister-organisations, OLL has always been an association with both male and female members. This makes gender an important point of discussion in this paper. Even so, gender did not affect OLLs relationship with the Scandinavian LMFs as much as language did. For this Finnish-speaking organisation, language was a significant barrier to transnational cooperation until the early 1960s. The paper argues that the OLL began to flourish in the late 1950s when membership rose significantly and transnational connections with other Nordic LMF associations and various other missionaries and locations intensified. This growth coincided with the gradual internationalisation of Finnish society, in particular with the adoption of UNESCO's international education policy and the emerging cooperation on global development and its integration into the agenda of mission organisations.

Søkeord: Finske læreres Misjonsforening (LMF) – organisasjonsutvikling – transnasjonal kontakt – utdanning – kjønn – språk

Introduksjon¹

Når vi vet hvordan Europas siviliserte folk har behandlet de hedenske folkeslag de har lagt under seg og kjenner til all den nød og elendighet som over hele verden har fulgt i deres fotspor, må vi samtidig erkjenne at misjonsarbeidet har vært til sterk og legende velsignelse. Derfor fortsetter Finske læreres misjonsforbund sitt ringe arbeid.²

Slik lyder åpningsordene i årsrapporten for Finske Læreres Misjonsforbund for 1934/35. De gjenspeiler en bevissthet om den såkalte «hvite manns byrde», men er samtidig et forsøk på å distansere finsk misjon fra kolonimaktens verdigrunnlag og praksis. I denne artikkelen vil jeg argumentere for at selv om finske læreres misjonsengasjement hovedsakelig bestod i å samle inn penger på ulikt vis, inneholdt det også et transnasjonalt og universelt kristelig element. De mange lærere som hvert år støttet misjonsarbeidet ved å betale sin medlemskontingent og be for arbeidet, bidro samtidig til en globalisering av skole og utdanning ved å overføre kristne og vestlige utdanningsmodeller og -praksiser til misjonsmarkene.³ Dette skjedde til tross for at de ikke så på seg selv som agenter for kolonialisme og kulturimperialisme, slik sitatet ovenfor viser.

I denne artikkelen analyserer jeg 100 år av Finske Læreres Misjonsforbunds historie og undersøker hvordan organisasjonen har utviklet seg med hensyn til formål, medlemmer samt nasjonale og internasjonale aktiviteter. Deretter sammenlikner jeg med de nordiske søsterorganisasjonene. På finsk heter organisasjonen *Opettajien Lähetysliitto* (OLL, tidligere *Suomen Opettajain Lähetysliitto*). OLL var aldri den eneste kanalen for finske læreres misjonsengasjement. Opprettelsen av organisasjonen er likevel en indikasjon på læreres særlige forhold til kristen misjon, ikke bare som misjonærer, men også som hjemlige støttespillere. Denne tendensen varer ved. Selv i dag har OLL rundt 2000 aktive medlemmer. Når man tar i betraktning at kvinnelige misjonærer i den første delen av 1900-tallet ofte var lærere, og at lærere i klasserommet øvde sterk innflytelse på framtidige generasjoner, er det ikke overraskende at kristeligsinne lærere gikk sammen om å støtte misjonsvirksomhet i ikke-kristne områder av verden.

I Finland fremholdt OLLs initiativtakere at lærerne «kultiverte framtiden».⁴ Derfor kunne de også spille en viktig rolle ved å lære barn å sette pris på misjonsarbeid og sympatisere med «hedningene». Dette synspunktet gjør det viktig å undersøke OLLs motivasjon, handlinger og nettverk. Jeg vil derfor drøfte hva slags transnasjonale påvirkninger som motiverte finske lærerne til å forene krefter for å fremme misjons-saken og hvordan OLL ble organisert og opererte. Spesiell oppmerksomhet skal vies organisasjonens kontakt med de nordiske søsterorganisasjonene (LMF-organisasjonene) og også finske misjonærer. Fokus vil være på hvordan OLLs sentrale aktører formulerte sine ideer om kristen misjon som en grenseoverskridende handling. Som transnasjonal aktivitet inngår misjon i en kontinuerlig flyt og utveksling av mennesker, varer, kunnskap, ideer og praksis over nasjonale grenser, initiert av ikke-statlige aktører som kirker, misjonsorganisasjoner, og også individer.⁵

Kjønn er et annet viktig tema når man skal studere profesjonsgruppen lærere, misjon og transnasjonale forbindelser. Under planleggingen av dette nummeret oppdaget vi interessant nok at OLL alltid har vært en organisasjon av både menn og kvinner, mens tilsvarende organisasjoner i de andre nordiske landene, inkludert Færøyene og Island, fra starten av utelukkende har omfattet kvinner (*Lärarinnornas Missionsförening*, Sverige, stiftet 1899, *Lærerinnenenes Misjonsforbund*, Norge, stiftet 1902, *Lærerindernes Missions-Forbund*, Danmark, stiftet 1902, alle forkortet LMF).

Denne artikkelen er basert på min lesning av materiale fra OLLs arkiv, som omfatter årsrapporter, dokumenter fra styre- og årsmøter, samt en kort historisk undersøkelse fra 1935.⁶ Det er ikke tidligere forsket på organisasjonen, noe som tyder på en begrenset interesse for hjemlige støtteorganisasjoner for misjonen. Inkeri Siren har skrevet OLLs historie for årene 1913-1988, der det redegjøres for organisasjonens utvikling og sentrale skikkelser de 75 første årene. Et spesialnummer av OLL-bladet *Maan ääriin* kompletterer med statistikk og beretninger fram til 100-årsjubileet i 2013.⁷

Jeg begynner med å beskrive grunnleggelsen og målsetningene til OLL. Deretter drøfter jeg organisasjonens utvikling med hensyn til medlemskap, økonomi og typer aktivitet. Det gjennomgående temaet dreier seg om det nettverk OLLs arbeid var en del av nasjonalt og transnasjonalt, med særlig vekt på nordiske forbindelser og samarbeid. Til slutt diskuteres likhetene og forskjellene mellom OLL og de andre nordiske LMF.

OLL i Finland

Finske læreres misjonsforbund – OLL – har sine røtter i den religiøse veknelsen som på begynnelsen av 1900-tallet oppsto ved Jyväskylä lærerskole. Denne skolen er den eldste lærerskolen i Finland og var en av to som den gang tok opp både kvinnelige og mannlige elever.⁸ Vekkellesgløden førte i 1906 til at man stiftet Jyväskylä lærerskoles kristelige forening. Under et sommermøte året etter deltok også noen av skolens lærere.⁹ Mange kristelige foreninger og organisasjoner så dagens lys de første årene av 1900-tallet, noe som både vitner om tidens religiøse interesse og økende aktivitet i det sivile samfunn.¹⁰

Etter en entusiastisk start ble den videre veien for OLL både steinete og tung. Det var Det finske misjonsselskap (FMS),¹¹ den viktigste lutherske misjonsorganisasjonen i Finland den gang som nå, som oppmuntret til stiftelsen av OLL. Men blant OLLs medlemmer var det mange som var tilknyttet frikirkelige samfunn, og som insisterte på at OLL måtte være tverrkirkelig og helt uavhengig av andre misjonsorganisasjoner. Da det ble stemt over saken under sommermøtet i 1908, endte det likevel med et 2/3 flertall for at OLL skulle være en avdeling av FMS.¹²

Da man møttes igjen sommeren 1909, fortsatte uenigheten. Mindretallet, som fremdeles foretrakk en uavhengig alliansekristen organisasjon, ønsket å løse tvisten ved loddtrekning. Man fant ingen løsning på uenigheten, som varte fire år til, fram til 1913. Da ble OLL endelig stiftet og organisert slik man opprinnelig hadde bestemt: som en avdeling av FMS. Vi vet ikke noe om hvordan tilhengerne av en tverrkirkelig

organisasjon reagerte etter 1913, men i dag ønsker OLL velkommen medlemmer fra ulike kirkesamfunn.¹⁵

Hovedkontoret til OLL ligger i Tammerfors, og de fleste styremedlemmene har alltid kommet fra dette området.¹⁴ Selv om Tammerfors ligger under 200 km fra Helsingfors der FMS har sitt hovedkontor, ble Tammerfors sannsynligvis valgt som hovedsete for OLL fordi flertallet av organisasjonens første talspersoner kom herfra. Avstanden er likevel ikke uten betydning. I 1930-årene tok det fire timer med tog fra Tammerfors til Helsingfors.¹⁵ OLLs medlemmer har vært spredt rundt om i landet, fra de minste bygdeskoler med bare én lærer til de store byene med mange skoler. I motsetning til de andre nordiske LMF-organisasjonene har OLL aldri hatt underavdelinger. All aktivitet har blitt ivaretatt av den landsdekkende organisasjonen, og alle medlemmer, individer eller foreninger, er blitt registrert som OLL-medlemmer sentralt. Særlig i de første tiårene var det vanskelig å opprettholde jevnlig kontakt med medlemmene og å rekruttere nye.

Det er vanskelig å si noe om hvilke faktorer som i størst grad motiverte til grunnleggelsen av forbundet, den religiøse vekkingen blant lærerskoleelevne, eller det faktum at finske misjonsorganisasjoner fra 1905 hadde begynt å rekruttere enslige kvinner som misjonærer.¹⁶ De fleste av disse var utdannet lærere, og mange hadde tidligere gått på lærerskolen i Jyväskylä. En av de tidligste transnasjonale impulsene kom under det kristelige sommermøtet for lærere og lærerskoleelever i Jyväskylä i 1907. Der holdt læreren Maria Geitel¹⁷ en tale, der hun fortalte om læreres kristelige misjonsforbund i utlandet, spesielt i Sverige.¹⁸

I det ellers så sparsomme OLL-arkivet finnes det rundskriv og årsrapporter fra LMF i Tyskland (*der Lehrer-Missionsbund*) for årene 1905, 1906 og 1908, men få indikasjoner på kontakt til de skandinaviske landene. Vi vet ikke hvem i det finske forbundet som hadde kontakt med den tyske foreningen, men den første lederen, Abel Liimatainen, (f. 1847), førte i alle fall i 1913 en korrespondanse med søsterforbundet i Berlin. Liimatainen, som lenge hadde vært en varm talsmann for misjonens sak, var folkeskolelærer fra Kiukainen i Sørvest-Finland, der han tidlig på 1900-tallet hadde vært med på å starte en misjonsforening for FMS.¹⁹ Sannsynligvis ble kontakten med Tyskland formidlet via en FMS-prest, da FMS lenge hadde hatt kontakt med lutherske misjons-selskaper der.²⁰ I lys av den senere utviklingen er det verdt å merke seg at den tyske kontakten ser ut til å ha vært det eneste internasjonale kontakten og forbilde OLL har hatt. I 1914 hadde ingen av styremedlemmene i OLL kunnskap om at det fantes tilsvarende kristelige lærerorganisasjoner i nabolandene.²¹

Organisasjonen hadde to hovedformål: For det første å samle inn penger til misjonsarbeidet, med tiden nok til å dekke de årlige utgiftene til en 'egen misjonær'. For det andre å hjelpe lærere i deres arbeid med å påvirke elever og kolleger til å støtte misjonsarbeidet.

«Alle burde lære å være glade i hverandre»

I en tale til lærere og lærerstudenter under det konstituerende sommermøtet i 1913

oppsummerte Abel Liimatainen OLLs program. Siden skolen var «kulturens hjørnestein», var det lærernes oppgave å kultivere framtidige generasjoner sinn og tanke. I overensstemmelse med den lutherske tanken om individets forvandling gjennom tro mente Liimatainen at kjærlighet til misjonen burde sås i barnehjertene og videreutvikles ved å lære om og arbeide for saken.

Interessant nok bruker Liimatainen både religiøse og sekulære argumenter for å begrunne at man i skolen både skulle støtte og undervise om misjon. Ut fra kristen rettferdighetstenkning var det ikke tilstrekkelig bare å fostre elevenes kjærlighet til «det jordiske hjemmet, fedrelandet». Det fantes høyere mål. Menneskeheten måtte betraktes som en større enhet, hevdet Liimatainen: Verden hadde ingen grenser, og «målet var et samfunn forent og fylt av glede i all evighet».²²

I denne verden var målet å øke toleransen og skape åpenhet som forsvar mot farlig nasjonalisme. Liimatainen understreket at selv om nasjonalisme i seg selv var «en dyd i livet på jorden», kunne den «bli et våpen for hat mellom folk, dersom den ble fordervet av selvishet». Nettopp derfor kunne «kjærligheten til kristen misjon» utvide horisonten og åpne menneskenes sinn. Kunnskap om og forståelse for andre folkeslag og land, formidlet av misjonærer og gitt videre av lærerne, kunne følgelig bidra til å fremme fred.²³

Liimatainens tale er preget av den politiske situasjonen Finland befant seg i. Landet var et storfyrstedømme under Russland, som førte en stadig sterkere russifiseringspolitikk i årene 1899-1917. Målet var å ta fra Finland landets autonomi ved blant annet å legge konstitusjonen og lovgivingen under Russlands, avskaffe den finske hæren og gradvis innføre russisk som offisielt språk.²⁴ På denne bakgrunnen var likevel Liimatainens tale sterkt internasjonalt orientert og hadde også et snev av moralsk kosmopolitisme.²⁵ Teologisk sett innebar Liimatainens tolkning at idéen om den kristne nestekjærlighet ikke bare gjaldt individer imellom, men, like viktig, også mellom folkeslagene.

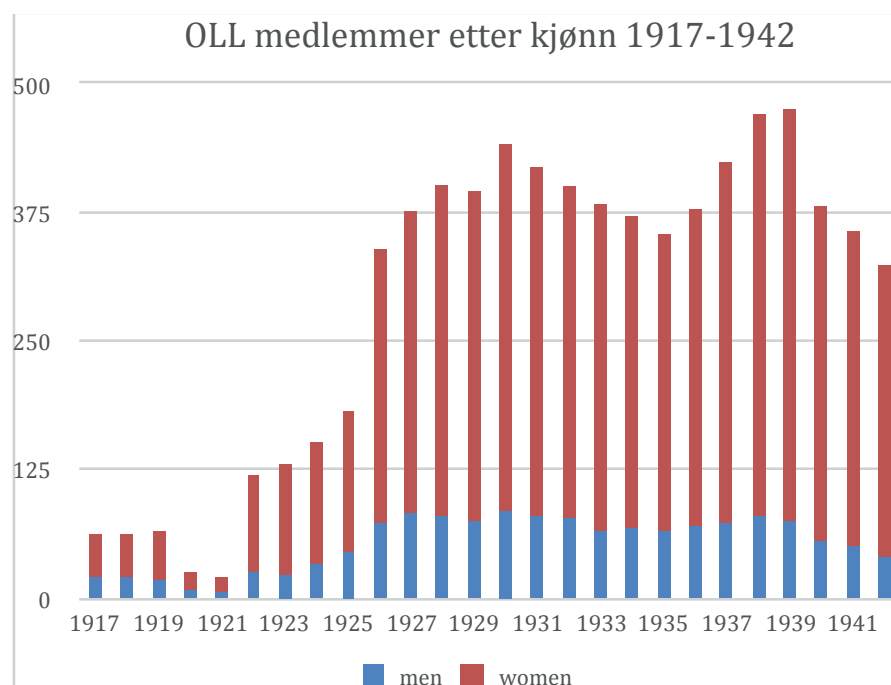
Rent praktisk burde OLL, ifølge Liimatainen, innlemme alle folkeskolens lærere i sin organisasjon og fungere som en avdeling av FMS, som var alminnelig kjent for det arbeidet de hadde drevet i Sørvest-Afrika og Kina siden 1870 og 1902.²⁶ Abel Liimatainen ble valgt som første leder av OLL. Styret for øvrig bestod av to mannlige og to kvinnelige lærere, samt en prest som fungerte som bindeledd til FMS.²⁷

Å krysse grenser gjennom undervisning og bønn

Når vi studerer OLLs første år, blir det tydelig at de aktive medlemmene syntes oppstarten var ynkelig. Men første verdenskrig og den finske borgerkrigen i 1918 gjorde livet vanskelig. Dette gjenspeilte seg i mange organisasjoners arbeid. OLL samlet inn en medlemskontingent som gikk til å støtte FMS' arbeid, og i løpet av de første tiårene ble det bare sendt ett eneste brev til medlemmene. Rekruttering av nye medlemmer og innsamling av medlemskontingent ble utført av såkalte kontaktlærere, som etter hvert utgjorde et nettverk som dekket størstedelen av landet. Lenge diskuterte man om det skulle ansettes en reisesekretær, men dette ble det aldri noe av.²⁸ Stadig uttrykte man håpet om en dag å kunne finansiere minst én egen misjonær og å øke antallet medlemmer.

Den første misjonæren som ble sendt ut for OLL, var læreren Kerttu Siikala (f. 1893). Hun arbeidet for FMS i Sørvest-Afrika i årene 1917-1919 inntil hun ble alvorlig syk og måtte returnere til Finland. Først i 1927 ble det igjen mulig å sende ut en ny misjonær for OLL. Læreren Miina Anttila (f. 1897) arbeidet i Ovamboland i ti år fram til 1937, og så igjen fra 1946-1959. Målet om å fullfinansiere en egen utsending ble nådd i 1930.²⁹ Antallet medlemmer vokste jevnt og trutt om enn langsomt. Inntektene sank under første verdenskrig og borgerkrigen i 1918. Derfor hadde man ikke klart å samle inn nok til å lønne en misjonær fullt ut. På 1950-tallet passerte medlemstallet 1000, og først da ble det mulig å støtte flere misjonærer. I 1987 hadde OLL gitt økonomisk og åndelig støtte til så mange som 30 misjonærer. 25 av disse var kvinner og over halvparten ble sendt ut på 1980-tallet.³⁰ I 2013, ved OLLs 100-årsjubileum, viste statistikken at av 105 utsendte misjonærer var 66 ektepar, 36 enslige kvinner og 3 enslige menn. Et stort flertall hadde reist ut som misjonærer etter 1990. Ifølge OLLs retningslinjer skal deres utsendinger arbeide med utdanning. Interessant nok har OLL i det store og hele støttet finske misjonærer. Først mot slutten av 1990-tallet finner vi nasjonale kristne inkludert i statistikken, da som mottakere av stipend for å studere ved teologiske seminarer.³¹

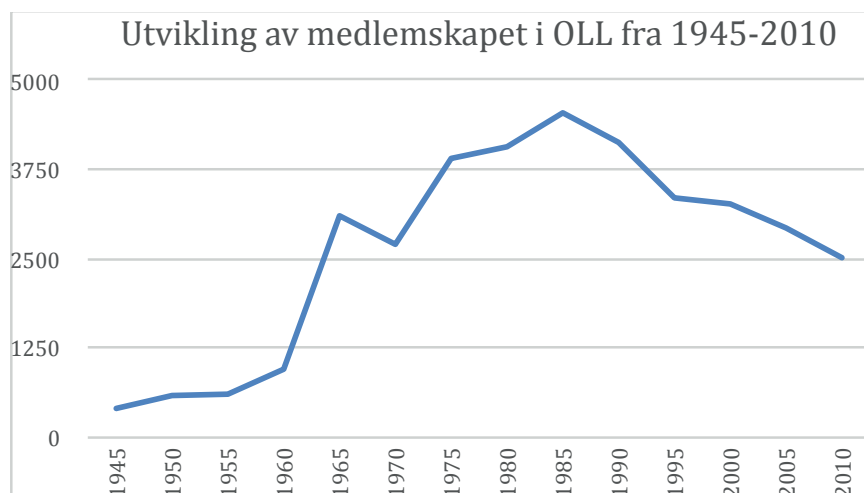
Den økonomiske og åndelige støtten til misjonsarbeidet ble garantert ved at et økende antall lojale medlemmer betalte sin årlige kontingent og ba for arbeidet, i tillegg til å støtte det på andre måter. Studerer man medlemsstatistikken, blir det klart at flertallet av OLLs medlemmer har vært kvinner. Fra 1917 av var to av tre medlemmer kvinner, og fra 1923 lå kvinneandelen hvert år på rundt 80 % (se figur 1).³² De første fire lederne i perioden 1913-1953 var alle menn, mens nestlederen i perioden 1919-1943 var kvinne. Blant styremedlemmene var det alltid like mange eller flere kvinner enn menn.

Kilder: [Hokkanen, Hiskias] (1935). *Selostus Suomen Opettajain Lähetysliiton synnystä ja sen toiminnasta; Medlemslister for OLL 1917-1942*. FTMAA, Tampere.

Antallet medlemmer økte raskt fra 83 i stiftelsesåret 1913 til over 300 i 1917. Etter

borgerkrigen i 1918 var det i 1924 sunket til 150. Deretter økte medlemstallet og nådde ca. 500 ved utbruddet av 2. verdenskrig. Selv da representerte OLL bare en brøkdel av de 12 000 lærerne som fantes i Finland.³³ Som figur 2 viser, nådde man 1000 medlemmer i 1959. På 1960- og 1970-tallet vokste organisasjonen raskt og var oppe i over 4000 medlemmer i 1976. Dette medlemsnivået holdt man fram til 1990. Siden har tidene endret seg. De mest trofaste medlemmene er blitt eldre, og det er blitt vanskeligere å rekruttere yngre lærere. Fra 1990 til 2011 falt medlemstallet med hele 45 %, fra 4128 til 2266.³⁴

Kilder: Siren, *Vähässä uskolliset, 117-118*; *Opettajien Lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4/2012-1/2013*.

Den daglige driften av OLL ble tatt hånd om av styret, som bare møttes noen få ganger i året. Årsmøtene ble som regel avholdt samtidig med FMS' generalforsamling eller kombinert med de årlige sommermøtene for kristne lærere. Dermed opprettholdt man det tette båndet mellom OLL og lærerskolene, siden sommermøtet vanligvis fant sted ved en av disse. Forbindelsen bidro til å fremme misjonssaken blant lærerstudentene.³⁵ Eeri Mattila, som var OLLs leder fra 1919-1927, var en av de fire som var med på å stifte *Det kristelige lærerforbundet* (DKL, *Kristillinen Opettajaliitto* på finsk) i 1926.³⁶ Å legge de to årsmøtene til samme tid og samme sted, hadde synergieffekt og bidro også til å strukturere OLLs eget arbeid. I 1930-årene ble invitasjonene til OLLs årsmøter samt årsrapportene publisert i DKLs blad, *Kristillinen kasvatus* (*Kristelig opplæring*). I tillegg trykte bladet også regelmessig innlegg skrevet av Miina Anttila, der hun berettet om sitt arbeid i Sørvest-Afrika. DKLs medlemsblad har åpenbart fungert som et kontaktorgan for OLLs medlemmer. Det har formidlet informasjon og inspirasjon og slik ivaretatt medlemmer av begge organisasjoner. Mye taler for at kristeligsinne lærere var medlemmer både av OLL og DKL.³⁷ Samarbeidet ble også styrket ved at Elma Nallinmaa samtidig var styremedlem i DKL, i perioden 1945-1968,³⁸ og nestleder i OLL i nesten 30 år fra 1938-1964.

OLL samarbeidet med *Finlands kristelige lærerforbund*, lærerstudentenes forening samt Det finske misjonsselskap, men aldri med andre kristelige kvinneorganisasjoner. Likevel var mange av OLLs medlemmer også aktivt med i for eksempel KFUK. Det karakteristiske for OLL har vært at man bygget nettverk med liknende organisa-

sjoner på nasjonalt nivå. Dette betyr også at OLL med sitt sterke bånd til FMS har vært den største, men langt fra eneste kristne plattformen for lærere.

Selv om det er lett å spore hvilket nasjonalt nettverk OLL har vært del av, er det atskillig vanskeligere å finne ut hva slags foreningsaktiviteter medlemmene har deltatt i på lokalt plan. Som Abel Liimatainen uttalte allerede i 1913, burde lærere fremme misjonens sak med alle tilgjengelige midler, i tillegg til å samle inn penger. Under OLLs årsmøte i 1916 ble det for eksempel diskutert hva slags metoder lærere kunne bruke for å fremme misjonens sak. Det ble lansert mange forslag. Læreplanene i religion, historie, lesing, geografi og matematikk ga legio muligheter til å snakke om misjon. I matematikk ble det foreslått et praktisk eksempel: elevene kunne beregne «hvor mye folk 'ofrer' på alkoholen, og hvor mye de gir til misjonen?» Dessuten kunne lærerne starte håndarbeidsforeninger for misjonen og organisere spesielle arrangementer der man kunne snakke om misjonsarbeid.

Fordi det finnes så få beretninger fra læreres egen hånd, er det vanskelig å vite hvor aktive de var med å stille til arrangementer og starte foreninger de første tiårene. Senere finnes det imidlertid noe dokumentasjon. I Kauhava ble det for eksempel stiftet en «lærernes misjonsforening» i 1954 for å støtte Miina Anttilas arbeid i Sørvest-Afrika. Møtene ble holdt i hjemme hos medlemmene, og aktivitetene omfattet håndarbeid, lotteri og kaffe; alt for å skaffe inntekter til misjonen. I tillegg arrangerte foreningen åpne religiøse møter og sendte til og med klær til misjonen i Afrika.³⁹ I 2014 inviterte *Maan ääriin* sine lesere til å skrive ned og sende inn minner fra tiden i OLL. Et medlem forteller at hun arbeidet som kontaktperson og samlet inn medlemskontingenten og rekrutterte nye medlemmer. Hun skriver også om vanskelighetene med å balansere rollen som kontaktperson for OLL med ansvaret som styreleder for menighetens misjonsforening. Hun hadde ikke tid nok til å være aktiv leder på to forskjellige arenaer. Men da hun flyttet til et nytt sted, fant hun en aktiv OLL-forening som jevnlig holdt møter. Da ble det enklere å kombinere OLL-ansvaret med oppgaven som leder av menighetens misjonsarbeid.⁴⁰

OLLs lister over innbetalingen av medlemskontingenten fra de første tiårene viser også at enkelte skolebarn har gitt gaver. De er ikke mange. Også kristelige lærerskoleforeninger sendte gaver, ofte kollekter fra søndagsmøter.⁴¹ De som har sendt inn sine beretninger, kan også fortelle om syforeninger og bibelgrupper, der man samlet inn penger ved salg av håndarbeid, kaffe og lodd, og også om kollekter til misjonen under søndagsmøter. De viktigste personene når det gjaldt å skaffe nye medlemmer og samle inn penger, var de lærerne som hadde ansvaret for å samle inn medlemskontingenten i det området de hadde ansvar for. Hovedtyngden av OLLs inntekter kom følgelig fra enkeltpersoner i form av medlemskontingent, gaver og en sjelden gang også en testamentarisk gave. Da FMS for eksempel i 1958 fikk testamenter en leilighet i Tammerfors, ble denne tatt i bruk både som bolig for misjonærer på hjemmeopphold og som OLL-kontor.⁴²

Elli Turunen (til høyre), en nøkkelperson i OLL, og den norske LMF-lederen Randi Ingwardo (til venstre), som hun åpnet sitt hjem i Tamperfors for sommeren 1982. I dag er leiligheten OLLs hovedkvarter. Eila Talvioja (foran) har varit aktiv medlem i OLL siden 1976. (Foto: Eila Talvioja).

I 1925 foreslo en FMS-prest at OLL skulle utgi en håndbok for lærere om hvordan de kunne undervise skolebarn om misjon. Det ser likevel ikke ut som det ble gjort noe på dette feltet. Typisk nok synes denne typen forslag å komme fra andre enn lærerne selv. De syntes å være fornøyde med å yte støtte via sin medlemskontingent og gavert gitt på andre måter. I mine intervjuer med medlemmer med lang fartstid i OLL, var det mange som mintes OLL-møtene som givende både religiøst og sosialt, men de reflekterte stort sett ikke omkring det å ha tatt misjon inn i klasserommene eller på arbeidsplassen. Dette svarer til det et mangeårig medlem skrev i *Maan ääriin* i 2014. Da det på 1970-tallet ble introdusert en ny læreplan som la vekt på internasjonal utdannelse i tråd med UNESCOs anbefalinger om å fremme fred og menneskerettigheter, ble det vanskeligere å formidle religiøs internasjonalisme, som for eksempel misjonsarbeid. Avkolonialisering og kolonialismekritikk gjorde at man så på misjon som noe gammeldags, ja, endatil som kulturimperialisme. Over tid omdefinerte misjonsorganisasjoner seg som eksperter på utviklingsamarbeid, med spisskompetanse i kulturell samhandling. Deborah Gaitskell har kalt dette «misjon med andre midler».⁴³

Noen av OLLs medlemmer deltok på de kristne sommermøtene eller ble sendt som OLL-representanter til FMS' årsmøter. Det ser faktisk ut som OLL ønsket å kanalisere så mye som mulig av de innsamlede midlene utelukkende til misjonsarbeid. Veldig lite ble brukt på egne arrangementer. OLLs medlemmer møttes i stedet i andre sammenhenger. Dette behøver man ikke se på som et svakhetstegn. Tvert om kan det betraktes som en samarbeidsstrategi overfor likesinnede organisasjoner til felles fremme av evangeliets sak.

Sammenlignet med en annen nasjonal, yrkesbasert misjonsorganisasjon, *Misjonsmenn* (for forretningsmenn, kvinner var også med), var OLL en atskillig mindre organisasjon. I 1938 hadde OLL 497 medlemmer, mens misjonsmennene kunne telle 1858 i sine rekker. Samme år samlet OLL inn 28 460 finske mark til FMS, mens Misjonsmennene samlet inn 120 000 mark og FMS' 579 syforeninger samlet inn så mye som 1,4 millioner finske mark.⁴⁴ Tallene viser at FMS fikk brorparten av sine midler fra syforeninger, som fantes over hele landet og var misjonsarbeidets økonomiske bærebjelke. Allikevel representerte yrkesbaserte organisasjoner som *Misjonsmenn* og *OLL* et kjærkomment tilskudd som tilførte FMS nye støttespillere, som gjennom sine respektive nettverk bidro med penger og forbønn.

Transnasjonale tilknytninger

Misjonsorganisasjonene har på en og samme tid vært nasjonale og transnasjonale og har bygd broer mellom «senderland» og «misjonsmark» gjennom misjonærer, økonomiske midler og kulturell og religiøs påvirkning. Dette mønsteret ser ut til å være det samme også for OLL, men med noe sterkere vekt på innenlandske aktiviteter. Da OLL fikk sin «egen» misjonær, Miina Anttila, ba styret henne om å reise rundt og besøke skolene mens hun var på hjemmeopphold i Finland. Dette var en velkjent praksis blant misjonsorganisasjonene. Som mange vil huske fra egen skolegang, kom det misjonærer på besøk til skolen en til to ganger i året og deltok enten i religionsundervisningen eller ved skolens morgenbønn. Med egne utsendinger fikk transnasjonalismen en ny retning innen OLL. Forbønnsoppgaven ble mer konkret. Man kunne fokusere på et spesielt arbeid «der ute», noe som bidro til å motivere dem som var med og støttet arbeidet. Lengre avsnitt av Anttilas rundskriv ble gjengitt i brev og årsrapporter som ble sendt til OLLs medlemmer, og medlemmene ble på sin side oppfordret til å abonnere på og annonsere i FMS-organet *Suomen Lähetysseuran*, der stoff skrevet av misjonærer jevnlig ble publisert. Som en avdeling av FMS inngikk OLL i et sirkulerende nettverk av misjonærer og støttespillere.

Transnasjonale forbindelser kunne også oppstå lokalt og virtuelt. Ett medlem minnes at hun drev en liten barnemisjonsforening for elevene sine. I fantasien gjorde de reiser til Ovamboland, der de «møtte ulike folk og dyr». Et høydepunkt for denne læreren og elevene var da de sammen reiste til FMS' årlige sommermøte i 1964, der de fikk anledning til å møte en afrikaner, «en svart person», for første gang i livet. Senere fikk denne læreren vite at en av jentene i denne misjonsforeningen var blitt misjonær i Asia.⁴⁵

Selv om rundskrivene fra og til misjonærene opprettholdt forbindelsen mellom misjonsmarken og støttespillerne hjemme, var kontakt med andre europeiske, og særlig andre nordiske LMF-organisasjoner praktisk talt fraværende helt fram til 1960-tallet. Det er minst to årsaker til dette. For det første prioriterte OLL aktiviteter blant finske lærere og kontakt med misjonsmarkene. For det andre var forholdet mellom de lutherske kirkene i Finland og Sverige spesielt spent etter første verdenskrig. Dette skyldtes det politisk følsomme spørsmålet om Ålands-øyene skulle være en

del av Finland eller Sverige. Teologi var en annen grunn til den manglende tilliten mellom de lutherske kirkene i de to landene. Erkebiskopen av Finland, den konservative Gustaf Johansson (1844-1930), betraktet den svenske erkebiskopen Nathan Söderblom (1866-1931) som teologisk for liberal. Fram til første verdenskrig hadde FMS regelmessig sendt en representant til de nordiske misjonskonferansene, men først i 1919 ble det igjen mulig for FMS-direktør Matti Tarkkanen (1862-1938) å delta. I kjølvannet av Vadstena-konferansen endret han sin oppfatning av Söderblom, som hadde understreket misjonsarbeidets transnasjonale karakter og hvor viktig det var å være politisk uavhengig.⁴⁶ Selv etter at Nordisk Misjonsråd var stiftet i 1923, fortsatte de teologiske uenighetene å skape gnisninger og påvirke de nordiske misjonsorganisasjonene.⁴⁷ OLL-referatene tyder ikke på at man var opptatt av kirkepolitiske spørsmål. Det indikerer at styret, med unntak av kontakten med misjonærene, overløt ansvaret for bredere og mer offisielle internasjonale kontakter til FMS. Likevel innebar det tette båndet mellom FMS og Den finske evangelisk-lutherske kirke at teologiske spørsmål kunne angå OLL. Det var likevel ikke til hinder for at det kristelige lærerforbundet hadde hyppig kontakt med sine nordiske søsterorganisasjoner allerede på 1920-tallet.⁴⁸ Trolig gjorde OLLs stilling som underavdeling av FMS det mulig å konsentrere seg om en direkte og uformell kontakt med misjonsmarken gjennom sine utsendinger. De kunne derfor se bort fra kirkepolitikk og teologiske stridsspørsmål.

Under vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen (1939-1940) sendte de skandinaviske LMF-organisasjonene et brev til OLL, der de uttrykte sin medfølelse med det krigsherjede landet. Det er betegnende for hvor ikke-eksisterende kontakten med søsterorganisasjonene var, at styret i OLL bestemte seg for å takke for støtten – om de bare kunne finne adressene.⁴⁹ Det hadde vært sporadisk kontakt med det svenske forbundet. Dette peker mot at en felles historie⁵⁰ og grensenaboskap skapte en sterkere tilknytning mellom OLL og den svenske søsterorganisasjonen enn til de andre skandinaviske LMF-organisasjonene. Et eksempel er at da misjonæren Miina Anttila i 1946 var på vei til Sørvest-Afrika sammen med 24 andre misjonærer, tilbrakte hun julen i Göteborg, hvor hun møtte den kvinnelige lederen for det svenske LMF.⁵¹

Mot slutten av 1950-tallet begynte OLLs aktiviteter å øke. Det gjorde også medlemstallet. En ny strategi for å rekruttere nye medlemmer viste seg gunstig. Ved inngangen til 1950-tallet hadde OLL korrespondert med lærerskolene og de kristelige skolelagene der, samt også med de lokale lærerforeningene. Elli Turunen (1900-1986), nestleder senere kasserer i OLL og en viktig aktør, initierte det nordiske samarbeidet etter at hun ble kjent med lederne av de skandinaviske LMF-organisasjonene på slutten av 1950-tallet.⁵² Dette resulterte i besøk av to svenske misjonærer i Finland våren og høsten 1960. Helga Ringström og Ingeborg Wennborg reiste rundt på OLL-arrangementer i flere uker for å snakke om arbeidet sitt i hhv. Kongo, Kina og Japan.⁵³

Fra OLLs hovedkvarter: Flagg symboliserer båndet mellom OLL og de nordiske søsterorganisasjonene. Tilsvarende finnes også flagg fra de land der OLL-støttede misjonærer arbeider. OLL-medlemmer i Tampere-området samles regelmessig i hovedkvarter til bønnemøter og andre aktiviteter (Foto: Seija Jalagin 2016).

Så snart den nordiske forbindelsen var knyttet, kom flere skandinaviske gjester på besøk og deltok særlig ved lærernes sommermøter i Päiväkumpu (FMS' utdannings-senter), som startet opp i 1957 og hvert år telte omkring 100 deltakere, menn så vel som kvinner.⁵⁴ Tilsvarende sendte OLL representanter til de skandinaviske søsterorganisasjonenes sommermøter.⁵⁵

To aktive OLL-medlemmer mintes i et intervju disse sommermøtene som et sted der de fikk nærkontakt med LMFere i de andre nordiske landene. I 1982 besøkte eksempelvis den norske LMF-lederen, Randi Ingwardo, sommermøtet i Päiväkumpu. Men intervjuobjektene hadde også deltatt ved nordiske LMF-møter eller LMF årsmøter i et enkeltland. Anna-Liisa Koivunen (f. 1932), som hadde vært medlem av OLL siden 1960, deltok på mange av disse møtene og besøkte alle de skandinaviske landene takket være arbeidet i LMF. Eila Talvioja (f. 1933), en lærer som underviste finske skolebarn i svensk, kom med i OLL i 1976 fordi hun ble bedt om å tolke til finsk når det kom skandinaver på besøk til OLLs arrangementer. Hennes språkkunnskap førte til at hun ble medlem i OLL og motiverte for ytterligere skandinavisk samarbeid.⁵⁶

I 1966 vedtok OLLs styre å utgi sitt eget medlemsblad, fordi man ikke lenger fant det tilfredsstillende å holde kontakt med medlemmene bare gjennom brev og betaling av kontingent. Bladet fikk navnet *Maan ääriin* («Til verdens ende») og kom ut med fire nummer per år.⁵⁷ I 1972 tok OLL initiativ til å lage en kristen veggkalender for å øke inntektene sine. Tiltaket var vellykket økonomisk sett og også fordi det økte kunnskapen om OLL, da mange lærere var aktive med å selge kalenderen. I 1987 ble det solgt hele 29000 kalendre, og i perioden 1974-1987 utgjorde salget av kalendere halvparten av den summen OLL overførte til FMS. Den såkalte «prosentbevegelsen» fant også sin vei inn i OLL, og noen medlemmer forpliktet seg til å gi 1% av inntekten sin til misjonen.⁵⁸

Den livlige aktiviteten på 1960-tallet gjenspeiles i de historiske dokumentene som kan fortelle at det i 1967 ble stiftet et LMF i Ovamboland, Sørvest-Afrika, med 111 medlemmer.⁵⁹ I 1970 reiste noen av OLLs medlemmer til Ovamboland for å delta ved 100-årsjubileet for den finske misjonsvirksomheten der.⁶⁰

De nordiske kontaktene ser ut til å ha lagt grunnlag for ytterligere samarbeid i flere retninger. For i 1970 var OLL med på å arrangere det internasjonale møtet for de nordiske kristelige lærerorganisasjonene i Tammerfors. Initiativet til dette møtet var tatt av det finskspråklige DKL og det svenskspråklige i Finland.⁶¹ En av talerne ved dette møtet var assisterende direktør for FMS, Viljo Remes, som holdt foredrag om utviklingshjelp og misjonsarbeid.⁶²

Drøfting

De første tiårene av OLLs historie var kontakten med søsterorganisasjonene i de andre nordiske landene relativt svak. Dette varte helt til 1960-tallet, da OLL tok til å ekspandere på flere områder. Før dette gikk den transnasjonale kontakten primært til misjonsfeltene, og selv der hovedsakelig til OLLs egen utsending. Denne beskjedne transnasjonale kontakten kan delvis forklares med at OLL ikke var noen stor organisasjon, dels med fokuset på innsamling av midler som ble sendt videre til FMS. Dette gjorde OLL primært til en innsamlingsorganisasjon. Medlemmene var fornøye med å støtte misjonen ved å betale sin medlemskontingent og delta i misjonsforeninger i sin lokale menighet samt nå og da å avholde et arrangement til inntekt for OLL. Status som en avdeling under FMS innebar også at OLL kunne overlate det bredere transnasjonale arbeidet til FMS. OLL hadde ikke noe umiddelbart behov for å ruste opp som en egen misjonsorganisasjon eller å delta i oppbyggingen av sitt eget internasjonale nettverk.

For å forklare mangelen på kontakt med de nordiske søsterorganisasjonene må man se nøyere på forskjellene mellom OLL og de andre LMF-organisasjonene. OLL skiller seg ut på to måter. For det første var OLL fra starten av en organisasjon for både menn og kvinner, i motsetning til de andre nordiske LMF-organisasjonene, som alle ble startet som rene kvinneorganisasjoner. For det andre var OLL primært en finskspråklig organisasjon. Hovedaktørene hadde alle finsk som morsmål. De fleste medlemmene var grunnskolelærere som kom fra middelklassen eller lavere middelklasse, slik flertallet av de finske lærerskolestudentene gjorde i første del av 1900-tallet. Ut fra arkivmaterialet ser det ut til at man i OLL aldri brukte svensk, Finlands andre offisielle språk. Som lærere var de helt og fullt innforlivet med ideen om at det i landet bare fantes ett felles språk og én religiøs moral, målbåret av Den evangelisk-lutherske statskirken. Siden det finske språket ikke er beslektet med de andre skandinaviske språkene, måtte finnene ha lært seg svensk for å kunne delta i nordisk samarbeid. Fram til 1950-tallet ser det faktisk ut som at det var språkbarrieren som avskar OLL fra å delta i det nordiske nettverket, og selv etter den tid var det behov for medlemmer som behersket svensk og kunne være tolker. Når det gjaldt fremmedspråk, taklet OLL transnasjonalismen lettere når det kom gjester fra

misjonsmarken enn når skandinaviske misjonsvenner kom på besøk. Samtaler med mennesker fra misjonsmarken kunne føres på engelsk, eller de kunne tolkes direkte til finsk av finske misjonærer som behersket gjestenes morsmål.

Kvinne-mann-strukturen i OLL reflekterer mønsteret i de fleste finske organisasjonene. Av kristelige organisasjoner var det bare KFUK og KFUM som var kjønnsspesifikke. Alle andre kristelige organisasjoner var åpne for kvinner så vel som menn. Det gjelder også organisasjonen *Misjonsmenn*, som til tross for navnet inkluderte menn og kvinner i arbeidet. Forskere har fremholdt dette som et typisk trekk ved det sivile samfunnet som var i ferd med å utvikles i Finland. Fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet ble det stiftet organisasjoner der begge kjønn var med. Dette var tilfellet for politiske partiers vedkommende og også i det som var datidens største organisasjon, avholdsbevegelsen. Men dette innebar også at kvinners interesser og saksområder måtte vike til fordel for saker som var tilpasset og interesserte en mannlig ledelse.⁶³ Denne finske modellen står i sterk kontrast til det Patricia R. Hill fant i sine studier av amerikanske kvinners misjonsorganisasjoner. Selv om disse var direkte underlagt et kirkelig misjonsselskap eller fungerte som en støtteorganisasjon for et annet misjonsselskap, så de på seg selv som et «et korstog for kvinners rettigheter» med et «særlig oppdrag overfor kvinner og barn» og stod i motsetning til for eksempel, indremisjonsorganisasjonene.⁶⁴

Med unntak av ett enkelt år var det menn som de første 50 årene hadde ledervervet i OLL. Kvinnene dominerte medlemsmassen, og det var like mange kvinnelige som mannlige styremedlemmer. I tillegg var de første misjonærutsendingene kvinner. Ytre sett virker det som at organiseringen i et felles forbund for menn og kvinner både var praktisk og produktivt. Når det gjelder den transnasjonale, nordiske forbindelsen er det likevel sannsynlig at nettopp dette kan ha vært en hindring for kontakt og samarbeid med de nordiske søsterorganisasjonene, eller var mangelen på kontakt uttrykk for gjensidige problemer? De andre nordiske LMF var rene kvinneorganisasjoner. Gjorde dette at de følte seg svært forskjellige fra OLL, eller var det konsensus mellom menn og kvinner i OLL om å holde avstand til de andre nordiske LMF-organisasjonene? Uansett, fra 1960-årene av ser det ikke lenger ut til å være noe problem, selv om alle OLLs ledere i perioden 1954-1969 var menn. Mer sannsynlig er det at den tiltakende internasjonaliseringen, eller globaliseringstendensen, økte bevisstheten om et globalt ansvar og i praksis gjorde det enklere å overskride grenser mellom ulike land og kulturer. Denne utviklingen bidro også til noe så konkret som å bedre fremmedspråklige ferdigheter. Det kan også være av betydning at de nordiske landene intensiverte sitt samarbeid både på statlig og sivilsamfunnsmessig nivå. Spesielt førte u-hjelpspolitikken de nordiske landene sammen fra 1960-tallet av og hjalp dem til å bygge et internasjonalt rennommé og også praksiser som understrekte dem som ikke-kolonimakter og presenterte dem som «humanitære supermakter».⁶⁵

Noter

- 1 Seija Jalagin takker *Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto* (Kulturfonden för Finland och Norge) og *Humanistisk Fakultet, Universitetet i Oulu*, for økonomiske støtte til norsk oversettelse av artikkelen. Takk også til oversetter Hege Jakobsen Lepri hos e2publish, anonyme fagfeller for konstruktive kommentarer og Kristin Norseth for språklig bearbeidelse. Jeg tar ansvaret for eventuelle feil og mangler.
- 2 Årsrapport fra Finske læreres misjonsforbund (FLMF) 1934-1935. FLMF-arkivet (FTMAA), Fm7 Finsk evangelisk-luthersk misjonsarkiv (FELMA), Nasjonalarkivet i Finland (NAF), Helsinki.
- 3 Inger Marie Okkenhaug, «Introduction: Gender and Nordic Missions», Inger Marie Okkenhaug (red.) *Gender, Race and Religion: Nordic Missions 1860-1940* (Uppsala: *Studia Missionalia Svecana XCI*, 2003), 14.
- 4 Abel Liimatainens tale på ved grunnleggelsesmøtet i OLL i Rauma, den 13. juni 1913. FTMAA, Fm7, FELMA, NAF.
- 5 Om transnasjonalisme, see f.eks. Steven Vertovec, *Transnationalism* (London: Routledge, 2009), 3; Pierre-Yves Saunier, *Transnational History* (Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013), 26-31. Om transnasjonalisme og kristen misjon, se spesialutgivelsen «Transnationalism» av *Social Sciences and Missions. Sciences sociales et missions* 30, nr. 1-2 (2017), gjesteredigert av Margo S. Gewurtz og Seija Jalagin.
- 6 OLL-arkivene finnes to steder: den eldste samlingen, som inkluderer rapporter fra styret og årsrapporter fra 1905 til 1963, utgjør en egen samling i *De finske evangelisk lutherske misjonsarkivene (FELMA)* i Nasjonalarkivet i Finland (NAF) i Helsinki. Medlemslistene og papirer fra og med 1964 oppbevares ved OLL-kontoret i Tammerfors. Det er ikke bevart korrespondanse i noen av samlingene. Det ser ut til at styremedlemmer og styret selv sto for Forbundets korrespondanse og forble i privat eie.
- 7 Inkeri Siren, *Vähässä uskolliset. Kertomus Opettajain Lähetysliitosta 1913-1988* (Tampere: Opettajien Lähetysliitto, 1989); *Opettajien lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4 / 2012-1 / 2013*.
- 8 Senere ble det etablert egne lærerskoler for menn og kvinner, som utdannet lærere adskilt på svensk og finsk. I perioden rundt Finlands uavhengighet i 1917 ble det startet nye lærerskoler for å dekke det voksende behovet for grunnskolelærere. Finske utdanningsinstitusjoner for lærere ble kalt lærerskoler eller seminarer fram til etter andre verdenskrig, da de ble hetende høyskoler.
- 9 Siren, *Vähässä uskolliset*, 9-10. Det første kristelige lærermøtet fant sted i Sortavala, i det sørøstlige Finland, i 1896. Foreningen for kristne lærere og lærerstuderende ble grunnlagt først i 1927, men da hadde det allerede i lengre tid vært arrangert sommermøter regelmessig. M.O. Karttunen, *Suomen kristillinen opettajaliitto 1927-1987* (Helsinki: Suomen Kristillinen Opettajaliitto, 1987), 7.
- 10 Disse inkluderer KFUK, KFUM og den kristne ungdomsorganisasjonen. Siren, *Vähässä uskolliset*, 9. Det finske misjons-selskap fikk etter hvert flere medlemsorganisasjoner. En vekkelsespreget *Læstadianergren* stiftet 1907, *Prestenes misjonsforbund* 1911, *Misjonsmenn* (Forbund av forretningsmenn) 1920. Det totale antallet medlemsorganisasjoner utgjorde et nettverk med over 80 underforbund på nasjonalt og lokalt nivå. Toivo Saarilahti, *Kriisien kautta kasvuun. Suomen Lähetysseuran toiminta kotimaassa 1914-1938* (Helsinki: Suomen Lähetysseura, 1999), 274.
- 11 Organisasjonen som på finsk heter Suomen Lähetysseura, ble stiftet i 1859. Den var og er den største misjonsorganisasjonen i Finland, på engelsk i dag kjent som *Finnish Evangelical Lutheran Mission (FELM)* (Finsk evangelisk-luthersk misjon). Forbundet er luthersk, men moderat. I tillegg til FELM finnes det flere mindre misjonsorganisasjoner som har sitt utspring i vekkelsespregede lutherske bevegelser.
- 12 Uenigheten viser FMS' behov for å profilere misjon som ett av elementene i Den finske evangelisk-lutherske folkekirke. Religionsfrihet ble hjemlet i finsk lovverk først i 1923, selv om innbyggerne fra 1889 hadde rett til å bli med i andre protestantiske forsamlinger enn den finske lutherske (stats)kirke.
- 13 Pirjo Malkamäki, tidligere leder og nåværende nestleder av OLL, i intervju med Seija Jalagin, 27.06.2016.
- 14 Kontorlokale er en relativt stor leilighet, som ble testamentert OLL av en tidligere kvinnelig lærer Elli Turunen med lang fartstid i organisasjonen. Dette viser også den fremtredende rollen kvinnelige lærere hadde i OLL.
- 15 Se f.eks. *Matkailureittejä Suomessa 1934* (Helsinki: Suomen matkailijayhdistys, 1934).
- 16 For en detaljert beskrivelse av kvinnelige misjonærers tidlige historie i FMS, se Kirsti Kena, *Eevät apostolien askelissa. Lähetintäiset Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945* (Helsinki: Suomen Lähetysseura, 2000).
- 17 I 1907 var Maria Geitel lærervikar ved Jyväskylä pikeskole. Det virker som hun var en aktiv taler i ulike organisasjoner; inkludert KFUK. Fra 1890 var hun medlem av Finlands Concor-

dia-fond, som ga økonomisk støtte til kvinners utdanning og vitenskapelige kvalifisering. Etter den finske borgerkrigen ble Geitel direktør for Senter for barns velferd i Tammerfors.

18 Saarilahti, Kriisien kautta, 265.

19 Liimatainen omtales også i tidligere forskning om finske lærere 1863-1898, som en av lederne i den kristelige organisasjonen, som sammen med andre førstegenerasjons lærere var dypt preget av en «misionsånd og var som en nybrottsmann alltid klar til kamp for kulturen og til å bære sivilisasjonens lys ut i verden». Aimo Halila, Suomen vanhin kansakoulunopettajisto. Yhteiskuntahistoriallinen tutkielma (Helsinki: Suomen kansakoulunopettajien liitto, 1949), 119, 132. Straks etter OLLs grunnleggelse ble de kontaktet av det tyske forbundet som ønsket mer informasjon om det nye. OLL Årsrapport 1913, FTMAA, Fm7, FELMA, NAF. Se også Siren, Vähässä uskolliset, 13-14, spesielt om A. Liimatainen kontakt med Berlin-forbundet.

20 Forbindelsen mellom lederne i FMS og de tyske misjonsorganisasjonene var fortsatt god etter første verdenskrig. FMS sendte jevnlig representanter til misjonskonferanser på kontinentet. Samtidig ble kontakten med Det estiske forbundet forsterket i løpet av 1920-tallet. Saarilahti, Kriisien kautta, 155-156.

21 Styret ga presten Kares, OLLs bindeledd til FELM, i oppdrag å finne ut mer om de nordiske søsterorganisasjonene under en tur til et kristent fellesmøte i 1914. På grunn av utbruddet av 1. verdenskrig ble det aldri noe av turen. OLL styremøter 1914. FTMAA, FELMA, NAF.

22 Abel Liimatainen, i tale under kristne lærernes møte i Rauma, 13. juni 1913. OLLA, FELMA, NAF.

23 Ibid.

24 Finland ble uavhengig i desember 1917, etter bolsjevikenes revolusjonen i Russland.

25 Se Maria Småbergs drøfting om moralsk kosmopolitisme i misjonsperspektiv, særlig den svenske misjonæren Alma Johanssons arbeid blant armenske flyktninger etter 1. verdenskrig. Maria Småberg, «On Mission in the Cosmopolitan World. Ethics of care in the Armenian refugee crisis, 1920-1947», Scandinavian Journal of History 40, nr. 3 (2015), 405-431.

26 Andre finske misjonsselskaper inkluderte vekkelsespregede Det luthersk-evangeliske forbund for finsk Japan-misjonen (stiftet 1900), Frelsesarmeens India-misjon (1905), Frikirkens Kina-misjon (1891) og Pinsebevegelsens Kina-misjon (1929).

27 Dokument fra OLL-møte, 15 juni 1913. TMFAA, FELMA, NAF. Liimatainen trakk seg fra stillingen et år senere på grunn av høy alder. Han ble etterfulgt av Alpo Lumme, som også var mann og hadde vervet 1914-1919. Deretter Eeri Mattila 1919-1927 og Hiskias Hokkanen fra 1927-1953.

28 Saarilahti, Kriisien kautta, 121; Siren, Vähässä uskolliset, 20.

29 Siren, Vähässä uskolliset, 22.

30 Statistikk hentet fra Siren, Vähässä uskolliset, 118-119.

31 Opettajien lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4 / 2012-1 / 2013.

32 Jeg har delt inn arkivets medlemskapsstatistikk etter kjønn og talt kvinner og menn, én for én. Siden medlemstallet steg betraktelig fra slutten av 1940-tallet, ble det for tidkrevende å fortsette denne tellemåten. Statistikken fra de første tiårene vitner om den sterke kvinnedominansen blant OLLs medlemmer.

33 Hokkanen, Hiskias, Selostus Suomen Opettajain Lähetysliiton synnyistä ja sen toiminnasta (Tampere, 1935), 6.

34 Statistikk hentet fra Siren, Vähässä uskolliset, 117-118; Opettajien lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4 / 2012-1 / 2013.

35 Styremedlemmene fremmet også LMFs sak ved artikler som ble sendt til kristelige publikasjoner, primært til FMS-magasinet Suomen Lähetysseuran, det kirkelige bladet Kotimaa, og Opettaja, lærerforbundets organ.

36 Aktivitetene i DKL startet januar 1927. Karttunen, Suomen kristillinen, 8-II.

37 Fra 1927-1939 var flertallet av DKLs medlemmer grunnskolelærere, og 16,6 % av medlemmene var menn, som for OLL. På nasjonalt nivå hadde DKL rundt 500 medlemmer, men bare 250 betalende, et langt lavere tall enn for OLL. Noen lærere var medlemmer av lokale DKL-foreninger, som igjen tilhørte det nasjonale forbudet. Karttunen, Suomen kristillinen, 18, 79.

38 Karttunen, Suomen kristillinen, 34, 87.

39 Siren, Vähässä uskolliset, 38-39.

40 Kaija Heikkilä, Minä ja Opettajain lähetysliitto. En memoartekst skrevet etter en invitasjon i Maan ääriin (2014) om å ta fram minner fra medlemsaktiviteter i OLL.

41 Siren inkluderer beretninger fra enkeltmedlemmer i ulike deler av Finland. På 1960-tallet kom allerede en fjerdedel av midlene til FMS via salg av håndarbeid ved ulike lokale og nasjonale arrangementer. Siren, Vähässä uskolliset, 71.

42 Testator var Elli Turunen (d. 1986), mangeårig medlem av OLL-styret. Siren, Vähässä uskolliset, 62, 78-80, 90, 92-95. Da FMS solgte leiligheten 2005, leide OLL-kontoret en leilighet. I testamentet ga Turunen den nye leiligheten til OLL med forbehold om at hennes misjonærvænn skulle kunne bo der resten av livet. OLL-kontoren flyttet til leiligheten i Tammerfors 2008. Marja-Liisa Salko, «Elli-tädin koti avoinna lähetysten asialle», Opettajien lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4 / 2012-1 / 2013.

- 43 Deborah Gaitskell, «Mission by Other Means? Dora Earthy and the Save the Children Fund in the 1930s», Hilde Nielssen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.) *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World* (Leiden: Brill, 2011), 233-258.
- 44 Saarilahti, *Kriisien kautta*, 274, 290; Siren, *Vähässä uskolliset*, 117.
- 45 Kaija Heikkilä, *Minä ja Opettajain lähetysliitto. En memoar-tekst skrevet etter en invitasjon i Maan ääriin (2014) til å ta fram minner om medlemsaktiviteter i OLL*.
- 46 Saarilahti, *Kriisien kautta*, 70-72.
- 47 Nordisk misjonsråd hadde som målsetning å øke innflytelsen til de nordiske lutherske misjonene i Det internasjonale misjonsrådet. Derfor var det snarere behov for en felles transnasjonal front enn konsensus om dogma som brakte de nordiske misjonsorganisasjonene sammen. Saarilahti, *Kriisien kautta*, 153-155; Aila Lauha, *Suomen kirkon kansainväliset suhteet 1923-1925. Zusammenfassung: Die internationalen Beziehungen der finnischen Kirche 1923-1925* (tysk sammendrag) (Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 1993), 86, 91.
- 48 Karttunen, *Suomen kristillinen*, 15.
- 49 Referat fra OLLs styremøte 26 oktober 1940. OLL-arkivet, Hm7, FELMA, NAF.
- 50 *Finland var en del av kongeriket Sverige fra 1100-tallet fram til 1809*.
- 51 Siren, *Vähässä uskolliset*, 34, 36.
- 52 Anna-Liisa Koivunen, i et intervju med Seija Jalagin, *Kangasala* 27.06.2016.
- 53 Siren, *Vähässä uskolliset*, 63-64.
- 54 *Sommermøtene varte fra mandag til fredag og hadde ofte utenlandske gjester. I 1966 tilbrakte for eksempel en tanzaniansk lærer og en av lederne for den lutherske kirken i Sør-Tanzania fire måneder i Finland, der de også talte under OLLs sommermøte. Maan ääriin 2/1966 og 3/1966*.
- 55 *Forsøk på å kontakte finske lærere som hadde innvandret til Sverige fra slutten av 1960-tallet av, lyktes ikke. Siren, Vähässä uskolliset, 101*.
- 56 Anna-Liisa Koivunen og Eila Talvioja intervjuet av Seija Jalagin, *Kangasala* 27.06.2016.
- 57 *OLLs egentlige gullalder begynte i 1962, da antallet medlemmer steg fra 1070 (1961) til 2700. Siren, Vähässä uskolliset, 41, 62-63, 118. I 1966-1978 var Päiväkumpu også vertskap for sommermøtene for pensjonerte lærere. Siden 1975 har OLL organisert to årlige medlemsarrangementer: Sommermøte i Päiväkumpu og i Lapiosalmi, Posio, i Nord-Finland. Siren, Vähässä uskolliset, 76-77, 97.*
- 58 *Opettajien Lähetysliitto 100 vuotta. Maan ääriin 4 / 2012-1/2013*.
- 59 Siren, *Vähässä uskolliset*, 75.
- 60 Siren, *Vähässä uskolliset*, 86.
- 61 Siren, *Vähässä uskolliset*, 76.
- 62 *Karttunen, Suomen kristillinen, 70. Misjonsarbeid var blant temaene ved flere av DKLs nasjonale årskonferanser om religionsundervisning, som senere også ble arrangert sammen med Religionslærerforbundet. Karttunen, Suomen kristillinen, 72-76.*
- 63 Irma Sulkunen, «Naisten järjestyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus», Risto Alapuro (red.) *Kansa liikkeessä* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1987), 169-172; Pirjo Markkola, «The Calling of Women. Gender, Religion and Social Reform in Finland, 1860-1920», Pirjo Markkola (red.) *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830-1940* (Helsinki: SKS-FLS, 2000), 113-145.
- 64 Patricia R. Hill, *The World Their Household. The American Woman's Foreign Mission Movement and Cultural Transformation, 1870-1920* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1985), 54-56.
- 65 Jarle Simensen, «Aid symbioses and its pitfalls. The Nordic/Norwegian-Tanzanian aid relationship 1962-1986», Helge Ø. Pharo og Monika Pohle Fraser (red.) *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War* (Oslo: Unipub, 2008), 154-158, 176-177; Seija Jalagin, Inger Marie Okkenhaug, Maria Småberg, «Introduction. Nordic missions, gender and humanitarian practices: from evangelizing to development», *Scandinavian Journal of History* 40, nr. 3 (2015), 286-287.

